

kallion kuvaamassa piispassa tulee esille paitsi piispan omaperäisyys ja kansanläheisyys myös hänen laajempi kirkollis-yhteiskunnallinen aktiivisuutensa. Oululaisia kiinnostanee Koskimiehen kriittinen asenne oululaisuutta kohtaan.

Assessori, tuomiorovasti ja piispa J. A. Mannermaan Mustakallio esittelee suorastaan eturivin kirkollis-yhteiskunnallisena vaikuttajana paitsi kirkossa, kirkolliskokouksessa, raamatunkäännöskomiteassa ja hiippakunnassaan, myös puoluepolitiikassa ja valtiopäivillä. Mannermaa oli kokoomuspuolueen perustajia (1918). Hän oli merkittävä kokonaiskirkollinen uudistaja, joka vaikutti esimerkiksi kirkkopäivien aloittamiseen. Mannermaa oli kes totehdokas moniin piispanvirkoihin, kunnes pohjalaisena lopulta hyväksyi viidennen tarjotun Oulun piispuuden.

Mustakallio on tutkinut perusteellisesti myös Oulun hiippakunnan jakamisen, Kuopion hiippakunnan perustamisen ja Eino Sormusen valinnan sen piispaksi vuonna 1939. Sormunen oli piispoista jo kolmas, jonka esivallan edustaja, nyt presidentti Kyösti Kallio, nimitti piispaksi toiselta ehdokasijalta. Kallion menettelyn taustoihin Mustakallio tuo uutta valoa.

Mustakallio on ollut kiinnostunut myös kaikkinaisesta kirkollisesta tapakulttuurista yksityiskohtineen. Ne tuovat elävyyttä ja konkretiaa hiippakuntahistoriaan. Nyt tiedämme senkin, mihin perustui hiippakunnan seurakuntalaisten käsitys siitä, että piispa Koskimiehellä on ”hevosen muisti”. Piispaallinen automobiiliharrastus on oma tarinansa. Sitaatit on valittu osuvasti hyvällä maulla. Tutkimuksellinen täsmällisyys ja luistava, selkeä esitystapa ovat historiategoksesa hyvässä sopusoinnussa. Kirjassa näkyvät sekä puut että metsä. Lähdeviitteet sivujen alaosassa palvelevat vaivattomasti lukijaa. Tunnustusta on annettava myös kirjan teknisestä toteutuksesta ja visuaalisesta ulkoasusta, nelivärisestä painatuksesta ja kuvituksesta.

Kaiken kaikkiaan hiippakuntien kannatti odottaa historiikirjaansa. Sehän lopulta kuitenkin jää historiaprozessista pysyväksi ja tärkeimmäksi muistoksi.

JOUKO VAHTOLA
PROF., OULU

JOHAN RAATTAMAA
Brev och skrivelser.
Haparanda: Bokförlaget
Biblioteka Laestadiana
2000. 493 s.

ERKKI ANTTI JUHONPIETI
Brev och skrivelser.
Haparanda: Bokförlaget
Biblioteka Laestadiana
2002. 265 s.

Katekeetta Juhani Raattamaa (1811–1899) oli merkittävin niistä maallikkosaarnaajista, joiden johtoon Lars Levi Laestadiuksen (1800–1861) saarnatoiminnasta virinnyt herätys jäi ”provastin” kuoltua. Pohjoiskalotin tunnetuimpaan maallikkosaarnaajaan kohdistuvan tutkimuksen kannalta merkittävin lähdejulkaisu on (apulais)professori Pekka Raittilan (1976) julkaisema Raattamaan kirjeiden ja kirjoitusten laitos. Joitakin kirjeitä on toki löytynyt tuon julkaisun jälkeenkin.

Pekka Raittilan lestadiolaisuuden historiaan kohdistunut laaja-alainen tutkimustyö tuotti 1970-luvulla myös toisen merkittävän lähdejulkaisun. Raittila julkaisi Tornionlaakson johtaviin saarnaajiin kuuluneen Erkki Antti Juhonpietin (1814–1900) kirjeet ja kirjoitukset 1979. Erkki Antti oli 1800- ja 1900-luvun taitteessa hajaantuneessa herätysliikkeessä niin sanottu vanhoillisen perinteen henkinen isä, vaikka hajaannus sai näkyvän ilmauksensa vasta hänen kuolinvuotenaan.

Haaparantalainen kauppias Lars-Erik Wikberg on lestadio-

laisuuden historiaan paneutunut maallikkoteologi, jonka toiminta lestadiolaislähteiden julkaisijana ansaitsee tunnustuksen. Bokförlaget Biblioteka Laestadiana julkaisi Laestadiuksen juhlavuonna (2000) ruotsinnoksen Raittilan toimittamasta Raattamaan tekstien kokoelmasta. Tekstit käänsi suomesta ruotsiksi Pajalassa vaikuttanut tehtailija-saarnaaja Henry Kero. Ruotsinkielinen laitos on lähes identtinen vuonna 1976 ilmestyneen alkuperäisteoksen kanssa. Tuon ajankohdan jälkeisiä Raattamaa-löytöjä ei ole otettu mukaan. Sen sijaan suomenkielisestä laitoksesta poiketen on mukaan otettu vuonna 1881 *Kristillisessä Kuukauslehdessä* julkaistu Raattamaan elämäkerta, joka korvaa Raittilan vuoden 1976 laitoksen saatesanoissaan esittämät biografiset tiedot Raattamaan elämästä ja toiminnasta.

Pari vuotta myöhemmin (2002) Bokförlaget Biblioteka Laestadiana julkaisi edellä mainitun Juhonpietin tekstien kokoelman. Sen käänsi myös Henry Kero. Ruotsinkielinen laitos sisältää myös Raittilan laatiman Erkki Antin pienoiselämäkerran sekä kirjeiden historiallista taustaa koskevat selvitykset.

Vaikka Ruotsin Tornionlaaksossa on perinteisesti osattu lukea suomea ja puhua meänkieltä, on näiden kokoelmien kääntäminen ymmärrettävää. Nuoret eivät välttämättä jaa enää suomalaisia juuriin samalla tavalla kuin edeltäneet sukupolvet. Lisäksi 1800-luvun lestadiolaisuuden merkittävien maallikkojohtajien elämä, toiminta ja uskonnollis-opillinen ajattelu tulee näin laajemmin tunnetuksi Skandinavian maissa.

JOUKO TALONEN
PROF., VANTAA